

CUVÂNT DE ÎNCEPUT

1

Fără doar și poate, povestea Zenei s-ar cuveni să înceapă cu ea însăși. Trebuie să se fi petrecut cândva demult, într-un loc depărtat, își zice Tony; undeva într-un spațiu cețos și extrem de confuz. O stampă europeană, colorată manual în ocru, scaldată într-o lumină solară prăfoasă, reprezentând o puzderie de tufe — un desiș de frunze cu o încrângătură de rădăcini seculare, îndărătul cărora, ascuns privirilor, în lăstăriș, se petrece ceva mărunț, dar înspăimântător, sugerat doar printr-un carâmb de cizmă sau printr-o mână atârânănd fără vlagă.

Cel puțin aceasta este impresia care persistă în mintea ei. Numai că atâtea lucruri fuseseră șterse, învăluite și voit încurcate, încât Tony nu mai e sigură care dintre povestirile Zenei despre ea însăși s-a petrecut aieva. Acum i-ar fi greu s-o mai întrebe și, chiar dacă ar putea, Zenia tot nu i-ar răspunde. Sau ar minți-o. Ar minți-o senin, cu glas tremurat; gătuit de o jale înăbușită, ori șovăielnic, ca și cum s-ar spovedi; ori ar minți-o cu o mânie rece, sfidătoare, iar Tony ar crede-o. Așa cum se mai întâmplase, de altfel.

Apucă de un căpătâi, de un firicel, și povestea se deapănă de la sine. Așa își începe Tony una dintre cele mai întortocheate

prelegeri — cea asupra dinamicii masacrelor spontane. Metafora vizează țesutul sau tricotatul și foarfeca de croitorie. Îi place să se folosească de ea: îi place expresia ușor uluită de pe chipurile celor care-o ascultă. Ceea ce-i dă gata e împletirea imaginii domestice cu aceea a distrugerii sângeroase în masă, care i-ar fi mers la inimă Zeniei, dacă te gândești la înclinația ei pentru astfel de aiureli și de contradicții violente. Nu numai că le savura, dar le și plăsmuia. *De ce o făcea, e greu de spus.*

Tony nu înțelege cum de se simte obligată să afle. După atâta vreme, cui îi mai pasă de ce? Nenorocirea e nenorocire; pentru cei implicați nu se mai poate face nimic, morții sunt morți, molozul rămâne moloz. Nu are niciun rost să mai zăbovești asupra cauzelor. Zenia a fost o piază-rea, trebuie să fie lăsată în plata Domnului. La ce bun să-i mai desoperi resorturile?

Pe lângă toate acestea, Zenia e o încâlceală, un nod; dacă Tony ar fi în stare să dea de un căpătâi de care să tragă, multe ar ieși la lumină pentru toți cei implicați, inclusiv pentru ea. Sau, cel puțin, așa speră Tony, care, ca toți istoricii, are încredere în puterea binefăcătoare a explicațiilor.

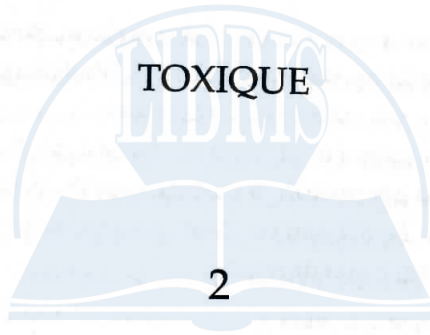
Problema e de unde să pornești, pentru că nimic nu începe cu începutul și nimic nu se termină cu sfârșitul; totul necesită o prefață, un post-scriptum, o consemnare a evenimentelor simultane. Istoria e un edificiu în construcție, le spune ea studenților. Poți plasa intrarea oriunde, alegerea, oricum ar arăta, fiind arbitrară. Totuși, există momente definitive, momente pe care le folosim ca puncte de referință, pentru că ele ne frâng simțul continuității și schimbă sensul timpului. Dacă zăbovim asupra lor, putem spune că

după ele lucrurile n-au mai rămas aceleași. Sunt cele care ne oferă atât începutul, cât și sfârșitul. Nașterea și moartea, de exemplu, sau căsătoria. Și războaiele.

În ciuda gulerelor ei tivite cu dantelă, pe Tony tocmai războaiele o interesează. Îi plac concluziile clare.

La fel ca Zeniei, sau cel puțin așa credea Tony cândva. Acum nu mai e atât de sigură.

Fie, atunci, o alegere arbitrară, un moment decisiv: 23 octombrie 1990. O zi senină, însorită, neobișnuit de caldă pentru perioada aceasta a anului. Marți. Blocul sovietic se năruie, vechile hărți dispar, triburile răsăritene se pun din nou în mișcare, încălcând hotarele fragile. În Golf e zarvă, piața imobiliară se duce de râpă, iar în stratul de ozon s-a căscat o gaură mare. Soarele trece în constelația Scorpionului, Tony își ia masa de prânz la Toxique cu cele două prietene ale sale, Roz și Charis, peste Lacul Ontario adie o briză molatică, iar Zenia se întoarce printre cei vii.

Tony

Ca totdeauna, Tony se scoală la șase și jumătate. West mai doarme încă, mârâind ușor. Probabil că strigă în vis; acolo sunetele sunt totdeauna mai puternice. Tony îi contemplă chipul adormit, linia colțuroasă a bărbiei, relaxată până la blândețe, pleoapele ce-i acoperă delicat ochii de un albastru nepământesc, de pustnic. E fericită că-l știe în viață; femeile trăiesc mai mult ca bărbații. Ei au inima ceva mai slabă, uneori cad pe neașteptate și, deși ea și West nu sunt bătrâni — s-ar putea spune că dimpotrivă —, multe femei de vârsta ei s-au trezit dimineața și și-au găsit soții morți lângă ele. Pentru ea, gândul acesta nu are nimic morbid.

De fapt, are mai multe motive pentru care e fericită. E fericită pur și simplu că West există pe fața pământului și în casa asta și că, în fiecare seară, se culcă alături de ea, și nu în altă parte. Cu toate cele întâmplate și în ciuda poveștii cu Zenia, a rămas aici. Pare, într-adevăr, un miracol; și sunt zile când miracolul o copleșește.

Încetșor, ca să nu-l trezească, își caută pe băjbâite ochelarii pe noptieră, apoi se strecoară jos din pat. Își trage pe

ea capotul de Viyella și șosetele de bumbac, iar peste ele pe cele de purtare, din lână cenușie, apoi își pune papucii. Picioarele îi sunt reci tot timpul — semn de hipotensiune. Papucii au formă de raton și i-au fost dăruiți de Roz cu ani în urmă, din motive bine întemeiate. Sunt identici cu cei pe care Roz îi cumpărase pentru gemenele sale pe vremea când avea opt ani; până și mărimea e aceeași. Acum ratiunii au început să semene cu niște șobolani; unuia îi lipsește un ochi, dar Tony nu se îndură niciodată să arunce lucrurile.

Își lasă picioarele astfel încălțate s-o ducă tiptil de-a lungul holului, în camera ei de lucru. Îi place să-și petreacă acolo primul ceas al dimineții, simte că asta o face să-și adune gândurile. Încăperea dă spre est, așa că prinde răsăritul soarelui atunci când e senin. Ca astăzi.

Draperiile din camera ei de lucru sunt noi, verzi, imprimare cu palmieri și cu fructe exotice, iar fotoliul e acoperit cu pernițe asortate. Roz a ajutat-o să aleagă materialul și-a convins-o să scoată banii. Dacă ar fi fost după ea, n-ar fi dat niciodată atât. *Ascultă ce-ți spun, iubito* — zisese Roz — *e un chilipir. În orice caz, este exact ce-i lipsea camerei în care stai să gândești. E vorba de ambianța ta mentală. Descoto-roșește-te de albastrul ăla marinăresc vechi și mohorât! Atâta lucru meriți și tu.* Sunt zile când Tony se simte copleșită de lianele alea în formă de pâlnie, de fructele portocalii de mango, sau de ce-or mai fi ele, numai că pe ea o intimidează decorațiunile interioare și îi e greu să reziste în fața priceperii lui Roz.

Îi sunt mai apropiate celelalte lucruri din birou. Cărțile și hârtiile, aranjate într-un teanc pe covor; pe perete, o gravură reprezentând bătălia de la Trafalgar și încă una cu

Laura Secord, îmbrăcată într-un alb ireal, mânându-și vaca mititică de-a lungul liniilor americane, ca să-i avertizeze pe britanici în timpul războiului de la 1812. În dulăpiorul verde zac îngrămădite vrafuri de memorii de război cu colțurile îndoite, colecții de scrisori și volume decolorate de reportaje făcute în prima linie a frontului de ziariști de mult uitați, precum și câteva exemplare din cele două cărți publicate de Tony, *Cinci ambuscade și Patru cauze pierdute. Meticulos documentată, o interpretare nouă, proaspătă* — scriu revistele citate pe volumele elegante. *Vizează senzaționalul, se pierde în digresiuni, sufocată de detalii obsesive* — scriu cele necitate. De pe ultima copertă, se zgâiește Tony, cu niște ochi de bufniță și nas de spiriduș, mai tânără ca acum, ușor încrunțată, încercând să pară importantă.

Pe lângă birou, mai are o planșetă de arhitect cu un taburet rotitor care o face să pară dintr-odată mai înaltă. Se așază pe el când corectează lucrările trimestriale ale studenților; îi place să stea cocoțată pe taburet și să-și legene picioarele scurte în fața lucrărilor la care privește de departe, în timp ce le corectează, de parcă ar picta. Asta pentru că miopiei pe care a avut-o dintotdeauna i se adaugă și o hipermetropie. Curând, soarta îi va fi pecetluită de o pereche de ochelari bifocali.

Notează lucrările cu stânga, folosindu-se de creioanele de diferite culori pe care le ține între degetele de la mâna dreaptă, ca pe niște pensule; roșu pentru comentarii proaste, albastru pentru cele bune, portocaliu pentru greșeli de ortografie și mov pentru semnele de întrebare. Uneori își schimbă mâinile. După ce termină câte o lucrare, o aruncă și aceasta cade pe dușumea, foșnind cu un oftat de mulțumire. Ca să-și alunge plictiseala, citește din când

în când câteva fraze de la coadă la cap: *evititepmoc roliigolonhet ațniitș etse iuluiobzăr ațniitș*. Cât era de adevărat! Ea însăși o spusese de atâtea ori.

Astăzi corectează repede, e bine sincronizată. Mâna stângă știe exact ce face dreapta. Emisferele ei lucrează la superlativ, nu există decât o ușoară penumbră, o alunecare abia simțită.

Tony corectează lucrări până la opt fără un sfert. Lumina soarelui inundă încăperea aurită de frunzișul galben de afară; pe deasupra trece un avion, de-a lungul străzii vine mașina de gunoi, huruind ca un tanc. Tony o aude, pornește iute, coboară scările în papuci până la bucătărie, scoate sacul de plastic din cutia de gunoi, îl răsuțește și-l înnoadă la gură, aleargă cu el la intrare, dă fuga pe treptele pridvorului, ridicându-și poalele capotului. Nu trebuie să iuțească pasul decât pe o porțiune foarte scurtă ca să prindă camionul. Bărbații rânjesc la ea: nu e prima dată când o văd în capot. West e cel care trebuie să ducă gunoiul, dar uită mereu.

Se întoarce în bucătărie ca să facă ceaiul; pune ibricul pe foc, măsoară cu grijă cantitatea de frunze și cronometrează timpul de opărire cu ajutorul ceasului de mână cu cifre uriașe. A învățat să facă ceaiul de la mama ei — unul dintre puținele lucruri utile care i-au rămas de la ea. Tony știe să facă ceai de la nouă ani. Își amintește cum se cocoța în picioare pe taburetul din bucătărie, cum măsura, turna și ducea ceștile la etaj, clătinându-se ușor, până la patul în care mama ei stătea întinsă sub un cearșaf — o moviliță rotunjită, albă ca zăpada. *O, ce bine! Pune-l aici!* Mai târziu, găsea ceașca rece, neatinsă.

Șterge-o, mamă! — zice ea în gând, *ămam, o-egret*\$. O alungă pentru a nu știu câta oară.

West bea mereu ceaiul pe care i-l face Tony. Îi acceptă totdeauna ofrandele. Când urcă la etaj cu ceașca, îl găsește în picioare, la fereastra din spate care dă înspre curtea pustie și devastată de toamnă. (Amândoi spun că vor sădi plante acolo, ceva mai târziu, curând. Niciunul n-o face însă.) E deja îmbrăcat în jeansi și într-un tricou pe care scrie *Solzi & Cozi* și e desenată o broască țestoasă. Vreo organizație care se ocupă cu salvarea amfibienilor și a reptilelor, fără prea mulți membri însă, își zice Tony. Mai sunt atâtea alte lucruri, în zilele noastre, care au nevoie să fie salvate.

— Ți-am adus ceaiul, spune ea.

West se apleacă să o sărute, frângându-și trupul deșirat, ca o cămilă care se așază.

— Iartă-mă pentru gunoi, zice el.

— Nu-i nimic. N-a fost greu. Un ou sau două?

O dată, în timpul cursei ei matinale cu gunoiul, își agățase capotul și plonjase pe scările din față. Noroc că aterizase chiar pe sacul care a și plesnit, de altfel. Nu i-a spus nimic lui West despre asta. E mereu grijulie cu el. Știe cât e de fragil, cât de ușor își pierde cumpătul.

3

În timp ce fierbe ouăle, Tony se gândește la Zenia. Să fie o presimțire? Nicidecum. Zenia îi vine în minte mai des acum decât când era în viață. Moartă nu prea mai reprezintă o amenințare și n-are de ce s-o mai alunge, să-i dea brânci în cotlonul năpădit de păianjeni în care își gonește Tony umbrele.

Cu toate acestea, până și numele Zeniei trezește în ea vechiul simțământ de umilință, de ofensă și de durere confuză. Sau cel puțin un ecou al acestuia. Cert este că, în anumite momente — dimineața devreme sau în toiul nopții — îi e tare greu să creadă că Zenia s-a prăpădit cu adevărat. Fără să vrea, în ciuda acelei părțicele raționale din ea, Tony așteaptă încă s-o vadă strecurându-se pe vreo ușă rămasă descuiată, cățărându-se pe vreo fereastră uitată deschisă. Se îndoiește că s-ar fi evaporat așa, pur și simplu, fără să lase nimic în urmă. Prea marcuse totul în jurul ei; vitalitatea aceea nefastă trebuie să se fi acuiat pe undeva.

Tony strecoară două feliuțe de pâine în prăjitor, apoi scotocește prin bufet după niște gem. Zenia e *moartă*, nu încape nicio îndoială. Dusă pentru totdeauna! S-a ales prafu' de ea!

De câte ori se gândește la asta, Tony trage aer adânc în plămâni, apoi expiră prelung, ușurată.

Funeraliile Zeniei au avut loc cu cinci ani, nu, cu patru ani și jumătate în urmă. Era în martie, Tony își amintește perfect; o zi mohorâtă, ploioasă; mai târziu, a început lapovița. Atunci a fost surprinsă că venise atât de puțină lume. Mai ales bărbați cu gulerele ridicate. Evitau să stea în primul rând și se tot dădeau în spatele celuilalt, de parcă se fereau să fie văzuți.

Mitch, soțul fugar al lui Roz, nu se afla printre ei, a observat Tony cu interes, dar și cu o ușoară dezamăgire, deși îi părea bine pentru prietena ei. O simțea pe Roz întinzându-și gâtul, scrutând toate chipurile; fără îndoială că se așteptase să fie și el acolo. La ce bun? Dacă ar fi venit, ar fi avut loc o scenă de toată frumusețea.

Se uita și Charis, ceva mai discret, numai că Tony n-avea de unde să știe dacă vreunul din bărbații aceia era Billy, pentru că nu-l cunoscuse. Apăruse și apoi se făcuse nevăzut, într-o perioadă în care ele două nu se întâlneau deloc. Drept e, Charis îi arătase o fotografie, cam neclară însă, unde Billy purta barbă și nu i se vedea creștetul capului. Și-apoi, chipurile bărbaților se transformă mai mult decât ale femeilor odată cu trecerea timpului. Sau și le pot schimba după dorință: ba își lasă barbă, mustață, ba și le rad.

Tony nu cunoștea pe nimeni de acolo, bineînțeles, în afară de cele două prietene ale sale, care, așa cum spusese Roz, n-ar fi pierdut pentru nimic în lume o asemenea ocazie. Țineau cu tot dinadinsul să se asigure de ieșirea din scenă a Zeniei, să știe că era definitiv „inoperantă”, după cum se exprimase Tony însăși. Charis folosise cuvântul *liniștită*. Roz zisese *kaput*.

Ceremonia a fost prost organizată. Părea încropită în grabă și s-a petrecut în incinta capelei funerare — o încăpere greoaie, zugrăvită în roșu-închis, care ar fi umplut-o de dispreț pe Zenia. Erau și câteva buchete de flori, crizanteme albe. Tony nu-și închipuia cine ar fi putut să le trimită. Ea una nu făcuse un astfel de gest.

Un bărbat într-un costum albastru, care s-a prezentat ca fiind avocatul Zeniei — același, de altfel, care o sunase pe Tony să-i spună de funeralii —, a făcut o scurtă evocare a calităților defunctei, unde curajul stătea pe primul loc, deși Tony nu considera moartea Zeniei deosebit de curajoasă: sărise în aer într-un atac terorist din Liban, sau cam așa ceva, care nu o vizase pe ea. Pur și simplu se întâmplase să fie pe-acolo. O spectatoare nevinovată, a zis avocatul. Tony

avea îndoieli asupra ambilor termeni: *nevinovată* nu era *nicidecum* adjectivul preferat al Zeniei atunci când se referea la ea însăși, iar statutul ei caracteristic nu era, în niciun caz, acela de spectator. Dar avocatul n-a menționat ce căutase ea acolo, pe o stradă din Beirut al cărei nume nici măcar nu fusese pomenit. În schimb, a spus că lumea își va aduce, multă vreme, aminte de ea. „Afurisitul ăsta are dreptate”, i-a șoptit Roz. „Iar când a vorbit de marele ei *curaj*, s-a referit la *țâțele* ei mari.” Tony a găsit remarcă lipsită de gust, având în vedere că *țâțele* Zeniei nu mai constituiau un subiect de discuție. După părerea ei, Roz sărea adeseori peste cal.

Zenia nu se mai afla acolo decât prin spirit, a spus avocatul, și prin cenușa pe care se pregăteau s-o înhumeze în cimitirul Colina Bucuriei. Chiar așa s-a exprimat, s-o *însumeze*. Aceasta fusese dorința Zeniei, consemnată în testament: să fie înhumată la umbra unui pom.

Termenul *înhumat* nu se potrivea deloc cu ea. Și nici pomul. La drept vorbind, nici faptul că-și făcuse testamentul și că-și angajase avocat nu avea nimic comun cu ea. Dar nu puteai ști niciodată: oamenii se schimbau. De ce, de exemplu, le trecuse Zenia pe ele trei pe lista celor care urmau să fie anunțați în cazul că murea? Remușcare? Sau o modalitate de-a le râde în nas pentru ultima oară? Tony nu vedea totuși sensul celei de-a doua ipoteze.

Avocatul nu le-a fost de niciun folos; tot ce avea era o listă cu nume — sau, cel puțin, așa pretindea. Oricum, Tony nu se așteptase să i-o dezvăluie pe Zenia. Mai degrabă, dimpotrivă. „Păi, n-ați fost prietena ei?” a întrebat el pe un ton acuzator. „Ba da”, i-a răspuns Tony. „Dar cu multă vreme în urmă.” „Zenia avea o memorie excelentă”, a adăugat avocatul și a oftat. Tony mai auzise astfel de oftaturi.

* * *

Roz a fost cea care a insistat să meargă la cimitir după ceremonie. Le-a luat cu automobilul ei cel mare. „Vreau să văd unde-o pun, ca să-mi plimb căteii pe-acolo”, a zis ea. „Am să-i dresesz să se ușureze pe pomul ăla.” „Pomul n-are nicio vină”, a ripostat Charis indignată. „Ești haină!” Roz a izbucnit în râs. „Așa-i, iubito! O fac de dragul tău!” „Roz, dar tu n-ai câini”, a remarcat Tony. „Mă-ntreb ce pom o fi.” „Am să-mi iau niște câini, special pentru asta”, a spus Roz. „E dud”, a spus Charis. „L-am văzut în antreu, avea etichetă.” „Nu văd cum o să crească aici”, a remarcat Tony. „E prea frig.” „O să crească”, a spus Charis, „am văzut eu că avea muguri.” „Sper să degere”, a zis Roz, „zău că da! Asta nici măcar un pom nu merită!”

Cenușa Zeniei se afla într-o cutie de tablă închisă ermetic, care semăna cu o mină terestră mică. Tony era obișnuit cu aceste recipiente și la vederea lor se simțea deprimată. Nu aveau grandioarea sicriilor. Îi creau impresia că oamenii fuseseră condensați acolo, înăuntru, așa, ca laptele.

Se așteptase ca rămășițele — „cenușămintele”, după expresia avocatului — să fie împrăștiate cumva, dar n-au deschis cutia, iar cenușa n-a fost spulberată. (Mai apoi, după ceremonie și după ce terminase de preparat ouăle în dimineața aceea de octombrie, Tony s-a trezit întrebându-se ce-ar fi putut fi, în fond, în cutia de tablă. Nisip, probabil, sau altceva dezgustător, ca de pildă un rahat de câine sau niște prezervative folosite. Era un gest care n-ar fi fost străin de acea Zenia pe care o cunoscuse Tony la început.)

Stăteau acolo, sub burnița rece și mărunță, uitându-se cum era îngropată cutia de tablă și cum se planta dudul deasupra. Pământul a fost apoi bătătorit. Nu s-au rostit

cuvinte de despărțire. Burnița a început să geruiască și bărbații îmbrăcați în paltoane au șovăit o clipă, apoi au pornit-o spre automobilele lor din parcare. „Am o senzație ciudată c-a lipsit ceva”, a spus Tony pe când se depărtau. „Păi, nu s-a cântat nimic”, a remarcat Charis. „Ce să lipsească?” a întrebat Roz. „Poate o țepușă înfiptă în inima ei!” „Cred că Tony a vrut să spună că a fost și ea o *ființă* omenească”, a zis Charis. „Da, o ființă omenească, pe naiba”, s-a repezit Roz. „Dacă și asta a fost ființă omenească, eu sunt regina Angliei!”

Însă ceea ce voia să zică Tony era ceva mai puțin binevoitor. Se gândea că, de mii de ani, când mureau oamenii — mai ales cei puternici, cei de temut —, supraviețuitorii erau supuși la tot felul de cazne. Cailor celor mai buni ai defuncților li se tăiau beregatele, sclavii și nevestele preferate erau îngropate de vii, pământul mustea de sânge. Nu era vorba de jale, ci de ostoire. Cei rămași voiau să-și dovedească buna-credință, nesinceră totuși, deoarece știau că spiritul mortului îi pizmuia pentru că mai erau încă în viață.

Poate că s-ar fi convenit să trimită niște flori, și-a zis Tony. Numai că florile n-ar fi satisfăcut-o pe Zenia. Ar fi surâs batjocoritor la vederea lor. Un bol cu sânge, de asta avea nevoie. Un bol cu sânge, cu suferință, un strop de moarte. Numai asta ar fi ținut-o, poate, în mormânt.

Tony nu i-a spus lui West de funeralii: s-ar fi putut să vină și el și asta l-ar fi dat peste cap. Sau poate că n-ar fi venit, dar apoi s-ar fi simțit vinovat; sau s-ar fi supărat că nu-l luase cu ea. Totuși, el aflase de moartea Zeniei din ziare — un anunț mic, ascuns undeva pe la mijlocul paginii. *Canadiană ucisă de o bombă teroristă*. Pe când erau tineri,